

KONTRA MIKLÓS

Magyar élőnyelvi kutatások a Kárpát-medencében, 1985–2021¹

MIKLÓS KONTRA

Hungarian Sociolinguistics Research in the Carpathian Basin, 1985–2021

Keywords: Hungarian sociolinguistics in Hungary and the neighbouring countries, the axiom of categoricity, variation theory, normal (everyday) Hungarian speech, Hungarian National Sociolinguistic Survey, the Budapest Sociolinguistic Interview project, the book series “The Hungarian Language in the Carpathian Basin at the End of the 20th Century”

Amikor 1985-ben az MTA Nyelvtudományi Intézetében² megkezdődtek az élőnyelvi (szociolingvisztikai) vizsgálatok, az egyik fő csapásirány a városi dialektológia művelése lett. Félig-meddig kimondott kérdésünk az volt: Honnan tudták, tudhatták eleink, hogy amit leírtak a magyar nyelvről, az tényleg úgy is van, ahogy leírták? – Nem tudhatták – szólt a válaszuk –, mert tüzetesen sosem vizsgálták a magyar nyelvhasználatot. Az, hogy a leírások alapja elégtelen, vagyis, hogy a leíró nyelvészek, dialektológusok, szótárszerkesztők és nyelvművelők leírásai, elemzései szociológiai terminussal szólva mind *torzított mintákra* épültek, vitathatatlan. Eleink nem tudhatták, hogy amit leírtak, tényleg úgy is van, mert nem vizsgálták a magyar nyelvhasználatot olyan módszerekkel, amelyek lehetővé teszik a magyarra vonatkozó különféle állításoknak a magyar anyanyelvűek mindennapi nyelvhasználatával való szembesítését. Másképp mondva: az addigi magyar nyelvtanok, szótárak és elemzések nem a magyar nyelv nyelvtanai, szótárjai és elemzései voltak, hanem a *magyarországi standard nyelvváltozat* leírásai. Tehát nem a magyar anyanyelvű emberekről szóltak az elemzések, hanem egy kitüntetett, számban nem túl jelentős, de szociológiai szempontból kiemelkedő csoportról, azokról, akik a standardot beszélik.

Másik célunk az volt, hogy ne csupán a *magyarországi magyar nyelvről* szülessen a leírások, mint 1990 előtt, hanem a magyar nyelvről, beleértve ebbe még az

1 Ez az írás a Magyar Tudományos Akadémia székházában 2021. december 6-án elmondott előadásom alapján készült.

2 A szerző 1985 és 2010 között az MTA Nyelvtudományi Intézetében az Élőnyelvi Osztály vezetője volt – a szerk. megj.

észak-amerikai magyarok beszélte magyart is. (Ha tudjuk, hogy a Föld lakóinak több mint fele két- vagy többnyelvű ember, s a magyaroknak körülbelül negyede, 3 millió ember két- vagy többnyelvű, akkor ez nem lehet meglepő.) Akkoriban a Magyarországon kívüli magyar irodalomról már 20 éve születtek fontos elemzések (Ilia Mihály, majd Görömbei András munkáira gondolok), a népzeneészek (Sebő Ferenc, Halmos Béla) táncházmozgalma is virágzott már, de a nyelvészek még alig-alig tekintettek határainkon túlra.

A városi dialektológia William Labov 60-as évekbeli kutatásaival (1966, 2006, és Weinreich–Labov–Herzog 1968) kezdődött az USA-ban, és szerte a világon. Mi 1985-ben, nem túl nagy késéssel indultunk, azzal a kimondott igénnyel, hogy nyugaton is értelmezhető kutatásokat végezzünk.

A korábban teljesen megszokott *kategoricitás axiómáját* (Chambers 1995, 25–33. p.) kiiktattuk. Mit jelent ez? Az 1960-as évekig a nyelvészetben egyeduralmodó volt a kategorikus nyelvszemlélet. A nyelvészek úgy vélték, hogy a nyelv vizsgálatához elengedhetetlen, hogy elvonatkoztassunk az esetlegességektől; az adatokat le kell egyszerűsíteni úgy, hogy eltekintünk a valódi nyelvhasználat variabilitásától. A nyelvi elemzés így vált kategorikussá, „minden, vagy semmi”, fekete, vagy fehér alapelvűvé. A szociolingvisztika a nyelvet variábilisnak, folytonosnak és kvantifikálhatónak tekinti. Elméletében a nyelvi egységek olyan változók, amelyeknek a kombinációs lehetőségeit nemcsak a velük együtt előforduló nyelvi elemek korlátozzák, hanem a velük együtt előforduló társas és társadalmi körülmények is. A kvantitatív szociolingvisztika a nyelvi változást és változatosságot úgy vizsgálja, hogy nem kizárja a nyelvtudomány illetékességi köréből a valós, mindennapi nyelvhasználatot, hanem beemeli a nyelvészetbe. Számot ad nemcsak a strukturális tényezőkről, hanem a beszélőkről is, vagyis az aktuális nyelvhasználatot befolyásoló társadalmi tényezőkről is.

A *variációs elméletben* a nyelvi variabilitás strukturált jelenség, elméletileg fontos, és olyasmi, amiben a specifikus nyelvi változások lefolyását ki lehet következtetni a jelenkori beszélőközösségek variációs mintázataiból. Így aztán *folyamatban levő nyelvi változásokat* is vizsgálhatunk. Labov korai munkáinak megjelenése után nem sokkal Fónagy Iván (1966, 130. p.) egy úttörő tanulmányában ezt írta: „A jelenben megfigyelhető mozgás, a *váltakozás* pedig az időben lefolyó *változás* vetülete.”

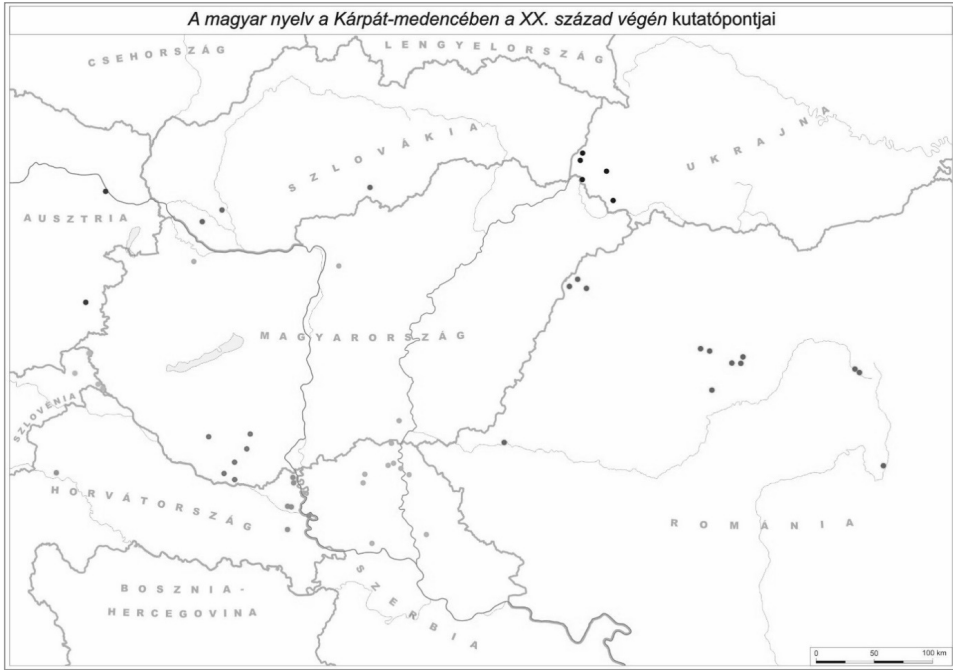
A magyar kvantitatív szociolingvisztikai kutatások a Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Kutatócsoportjában, majd Élőnyelvi Osztályán folytak 25 éven át. E kutatások eredményeit legfőképp az Élőnyelvi Konferenciákon mutatták, mutatják be a Kárpát-medencei magyar kutatók (vö. Cserniczkó–Kontra 2018, 100–101. p.), legutóbb a 21. konferencián Beregszászban, 2021. novemberében.

Az MTA egykori³ Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztályának közreműködésével készült publikációk (lásd Kontra 1997, Kontra–Hattyár 2008) közül kiemelek néhányat:

- az *International Journal of the Sociology of Language* első és mindmáig egyetlen magyar száma 1995-ben jelent meg (Kontra & Pléh eds. 1995),
- az *Acta Linguistica Hungarica* szociolingvisztikai száma 1996-ban jelent meg (Kontra vendégszerk. 1995/1996),
- 1999-ben jelent meg a *Language: A Right and a Resource, Approaching Linguistic Human Rights* című könyvünk (Kontra–Phillipson–Skutnabb-Kangas–Várady eds. 1999), amelyben négy magyar szerző is szerepel: Kontra Miklós, Muzsnai István, Sándor Klára és Szalai Andrea. Ennek a könyvnek 2014-ben kínai kiadása is megjelent,
- a *Multilingua* folyóirat egyik száma, amely a közép-európai nyelvi kontaktusokról szól, 2000-ben jelent meg (Kontra, guest editor, 2000), ebben többek közt vannak tanulmányok a szlovákiai nyelvtörvényekről, a kárpátaljai magyar kétnyelvűségről és a moldvai csángókról is,
- a Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat (MNSZV) záró kötete 2003-ban jelent meg (Kontra szerk. 2003), ebben Angelusz Róbert, Tardos Róbert, Terestyéni Tamás és Pléh Csaba voltak a szerzőtársaim,
- 2021-ben jelent meg *Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján* című könyvünk (Kontra–Borbély szerk. 2021), erről még lásd alább,
- a Kárpát-medencei magyarokról szól, beleértve a magyarországiakat is, *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című könyvsorozat hat kötete: Cserniczkó (1998), Göncz (1999), Lanstyák (2000), Szépfalusi és mtsai (2012), Kontra szerk. (2016), valamint Péntek–Benő (2020). A terepkutatások 1995–96-ban, illetve a horvátországiak 2014–15-ben zajlottak, a magyarországi kontrollvizsgálatokban részt vevőkkel együtt összesen 1059 adatközlőt kérdeztünk ki, lásd az 1. térképet.

3 1949-ben alapították az MTA Nyelvtudományi Intézetét, és 70 évvel később, 2019-ben az akkori magyar kormány megfosztotta az Akadémiát kutatóintézeteitől. Különböző átszervezések folytán az utódintézményt e sorok írásakor Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Nyelvtudományi Kutatóközpontnak hívják. Az Intézet első fél évszázadának működését és eredményeit Kiss Lajos (2001) „történeti vázlata” mutatja be a leghitelesebben.

1. térkép. Kutatópontok

A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI) nevű kutatás után 2012–2016-ban folyt a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI), melyben 165 különféle szegedi lakossal készítettünk interjúkat; több mint 370 órányi hangfelvételtől van szó (lásd Kontra–Németh–Sinkovics 2016). Ennek a kutatásnak folytatása lesz a „Nyelvi vélekedések mintázatai Szegeden és környékén – Perceptuális dialektológiai vizsgálat” című kutatás, amihez 2021-ben négyéves OTKA pályázatot nyertünk (kutatótársaim Németh Miklós, Sinkovics Balázs, Schirm Anita és Berente Anikó).

Röviden a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú című kutatásról

Előjáróban szót kell ejteni a magnetofonról: ez egy olyan technikai eszköz, amely a nyelvészeti kutatásokat nagyon megváltoztatta a korábbiakhoz képest. A magnetofon előtt a nyelvészeti vizsgálatoknak a beszédre (vagyis nem az írott szövegekre) vonatkozó része maximum 10-12 szavas mondatokat elemzett, mivel hosszabb beszédrészleteket nem lehetett megjegyezni, pláne nem rögzíteni. A magnó a vizsgálható szövegek terjedelmét nagyon megnövelte, s ráadásul a felvett szöveg bármikor, bárhányszor újra meghallgathatóvá vált. A magnetofon új korszakot és új távlatokat nyitott a beszéd kutatásában.

A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (rövidítve: BUSZI) kutatás előkészítését 1985-ben kezdtük meg. 1987-ben készítettünk 50 interjút 10 tanárral, 10 egyetemistával, 10 bolti eladóval, 10 gyári munkással és 10 szakmunkástanulóval. Ez a BUSZI-2 vizsgálat. A következő két évben 200 interjút készítettünk egy budapesti reprezentatív mintával, ez a BUSZI-3 és BUSZI-4. A BUSZI-2 ötven interjújának (kb. 80 órányi felvétel) a lejegyzése, kódolása, kétszeres ellenőrzése, majd számítógépes adatbázissá fejlesztése 1989-től 2008-ig, 20 évig tartott – ezt a munkát végig szakképzett nyelvészek végezték. A magyar nyelvészetben korábban nem készült olyan színvonalú beszélt nyelvi korpusz, mint a BUSZI-2 korpusz. Értendő ez a beszédfelvételekre és az elvégzett korpuszpépítő munka minőségére és mennyiségére egyaránt.

A szövegeket tartalmazó adatbázisban 268 000 szövegszó van, ebből az adatközlők 173 000-et mondtak ki, a terepmunkások pedig 95 000-et. Az irányított beszélgetések összesen 3 135 000 karakter terjedelműek. Egy interjú átlagos hossza 3470 szövegszó volt, a legrövidebb 1900 szavas, a leghosszabb 15 000 szavas volt. A korpusz 31 000 megszólalást tartalmaz. Nagyjából 25 000 különféle, szón belül kódolt jelenséget (pl. *l*-kiesés: *volt* és *vőt*, *-ban/-ben* helyett ejtett *-ba/-be*, *t*-végű igék: *suksükölés* és *szukszükölés*, stb.) találhatunk benne, körülbelül 25 000 szünetet, és 10 000 hezitációt. Az interjúk (mint már említettem) összesen 80 órát tesznek ki.

A BUSZI munkálataiban 1985 és 2010 között irányításommal 22 kutató vett részt, őket felsoroltuk a kötetben, részletezve, hogy ki mit végzett.

Hogy honnan indultunk, azt Elekfi Lászlónak 1990-ben megjelent recenziójából vett mondatokkal fogom bemutatni. (A recenzió az 1988-ban megjelent *Beszélt nyelvi tanulmányok* című könyvünkről készült, ami a BUSZI-t előkészítő kötetünk volt.) Elekfi megállapította, hogy „a nyelvhasználatnak azt a szinte mindennapos területét, melyet ez a kutatás célba vett, eddig nemigen vizsgálta módszeres alaposággal a nyelvtudomány”, aztán [Wacha Imre ágrajzai] „elsősorban azt világítják meg, mennyire szerteágazó szerkezetű az élőbeszéd megnyilatkozásainak mondattani felépítése, akár a legbonyolultabb, de jól szerkesztett írott (újsághírből vett) sokszorosan összetett mondat-hoz képest”, s végül „a kiadvány [...] igen hasznos azok számára, akik világosan látni akarják, hogyan is beszélünk, és ezt nem írott, többé-kevésbé jól fésült szövegek alapján, hanem apró esetlenségeivel együtt akarják tanulmányozni.”

A BUSZI-ról számos publikációt írtunk magyarul és angolul, de önálló kötetet csak 2021-ben jelentettünk meg, *Tanulmányok a budapesti beszédéről* címmel. Ennek bemutatója megtekinthető az Interneten (<https://www.youtube.com/watch?v=jvNEKKmGQgk>), és első ismertetését Vánca (2021) írta.

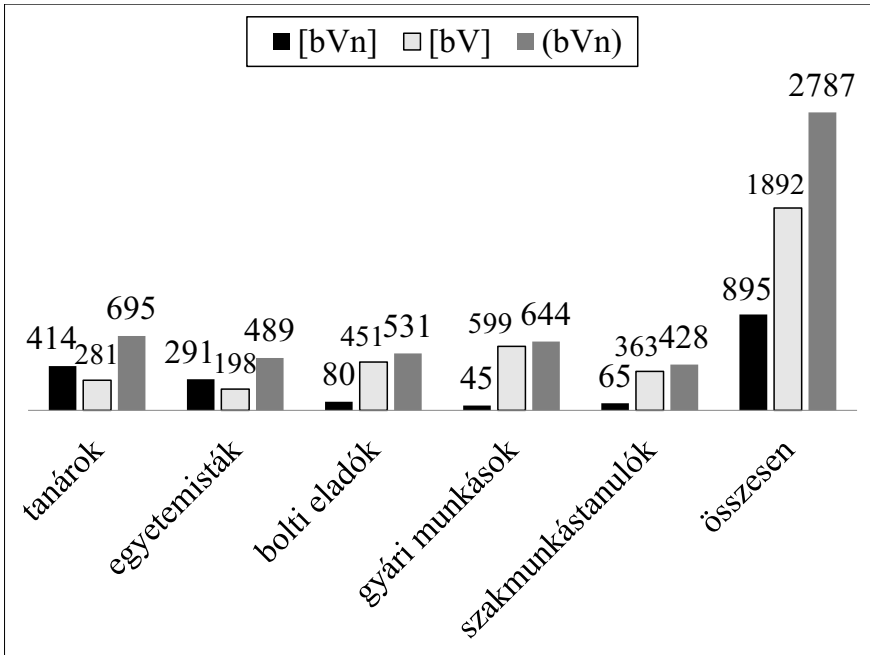
Ebben a könyvben, rajtam és a társszerkesztő Borbély Annán kívül, 13 szerző tanulmányai olvashatók: eredeti cikkek újraközlései, módosított újraközlései és vadozatú tanulmányok egyaránt.

Nézzük röviden, mit tudunk ma, amit nem tudtunk a BUSZI kutatás előtt?

Egyebek mellett tudjuk, hogy

– A normális magyar beszédben a *-ban/-ben* rag *-n* hangját csak az esetek egyharmadában ejtjük ki, és ebben jelentős társadalmi különbségek is vannak, lásd az 1. ábrát. Látjuk, hogy a tanárok és egyetemisták eltérnek a többiektől: többször ejtik ki az *-n*-et mint ahányszor nem ejtik ki, a többiek viszont igen ritkán ejtik csak ki az *n*-eket.

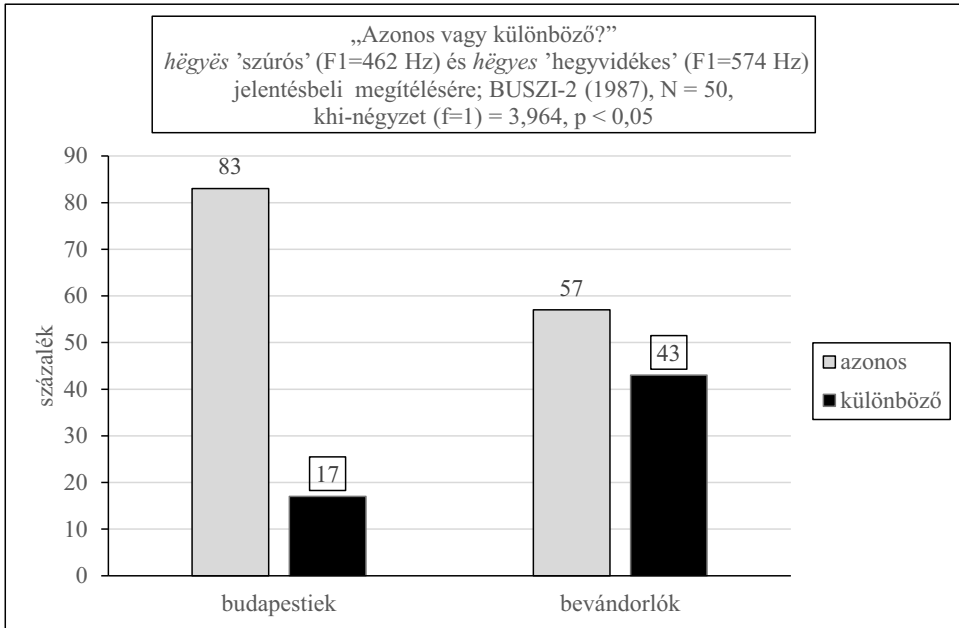
1. ábra. A (bVn) realizációi a BUSZI-2 irányított beszélgetéseiben foglalkozási csoportonként, Mátyus (2011: 306) alapján. Az összes adat száma: 2787

Miért mondom, hogy a BUSZI előtt senki nem tudta, hogy a normális magyar beszédben a *-ban/-ben* rag *-n* hangját csak az esetek egyharmadában ejtjük ki? Azért mondhatom ezt, mert mi 2787 potenciális *-ban/-ben* ragot vizsgáltunk meg 50 ember beszédében, aprólékosan, és ilyesmit előttünk senki nem tett.

Egyebek között megvizsgáltuk azt is, hogy van-e Budapesten zárt *ë* hang (avagy: mi történik azzal, aki *ë*-vel beszél anyanyelvét és Budapestre költözik)? Bevándorlás és nyelvi homogenizáció összjátékát is vizsgáltuk (Hattyár–Kontra–Vargha 2009, 2021). Így egybeközt megnéztük a bevándorlás hatását a 'szúrós' jelentésű *hëgyës* és a 'hegyvidékes' jelentésű *hëgyes* jelentésbeli különbségének megítélésére, vagyis: van-e különbség a két eltérő hangzású és jelentésű szó jelentésbeli különbségének felismerésében echte budapestiek és bevándorlók között? Az eredményeket a 2. ábra mutatja.

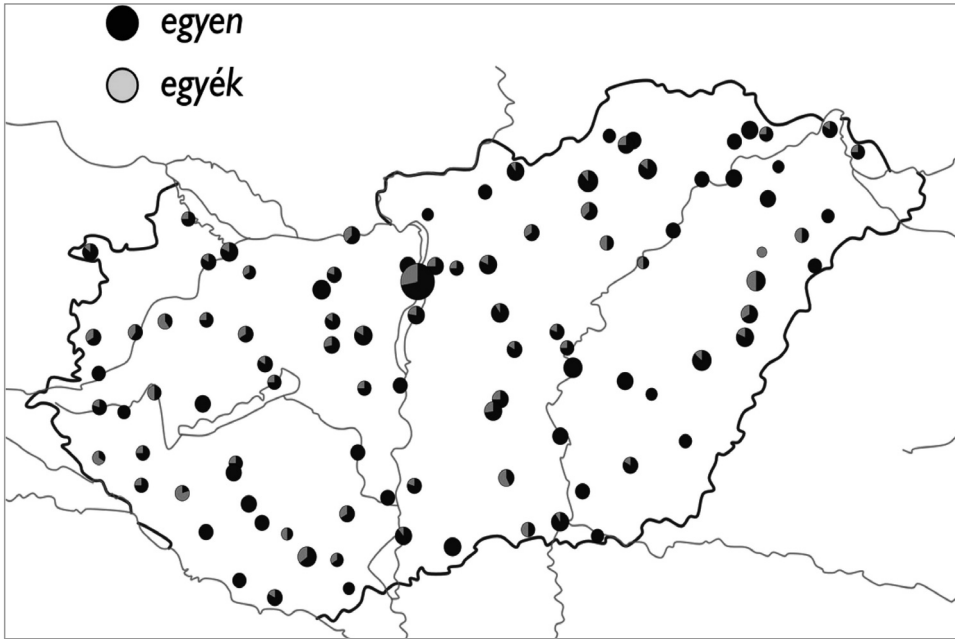
2. ábra. A bevándorlás hatása a *hëgyës* és *hëgyes* jelentésbeli különbségének megítélésére, BUSZI-2

Azt látjuk, hogy az echte budapestiek 17%-a, de a bevándorlók 43%-a ítélte különbözô jelentésûnek a két szót, s ez a különbség statisztikailag jelentôs. Vagyis kimondhatjuk, hogy a BUSZI-2 adatközlôi esetében a fôvárosba bevándorlók a budapestieknél jelentôsén nagyobb arányban ítelték a *hëgyës* 'szûrös' és a *hëgyes* 'hegyvidékes' szavakat különbözô jelentésûnek. Ezt a percepciós különbséget bizonyos fokig tekinthetjük a bevándorlók nyelvjárási kompetenciája továbbélésének is.

Végül bemutatok még két ábrát az *ô egyen ~ ô egyék* variabilitásával kapcsolatban. Ezek nem a BUSZI-ból, hanem az országos vizsgálatunkból származnak. A 3. ábra azt mutatja, miként egészítette ki szóbeli feladatban 773 adatközlônk az ország 100 településén a *Nem kell, hogy mindenki a levesbôl* mondatot az *egyen* vagy az *egyék* alakkal.

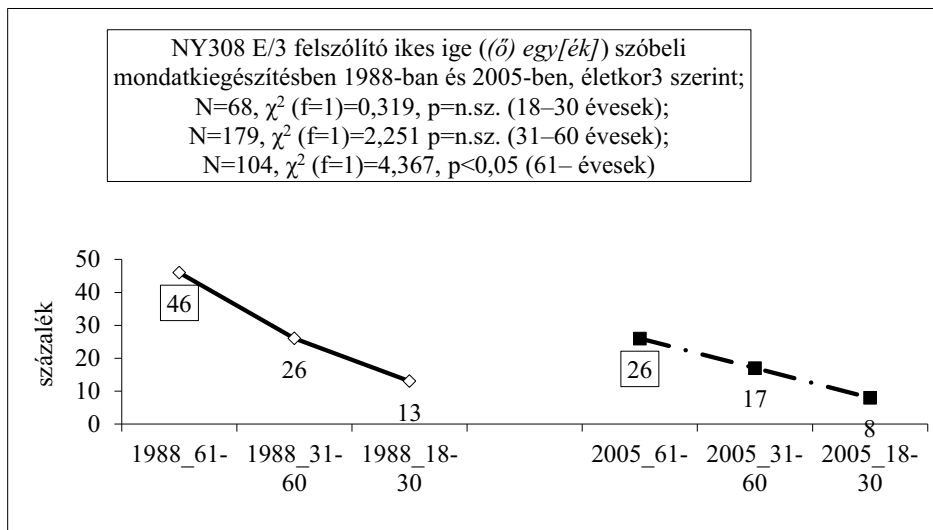
3. ábra. MNSZV, szóbeli mondatkiegészítés, NY308, összes adat (N=773). Nem kell, hogy mindenki egyen (80,1%) egyék (19,9%) a levesből.

Látható, hogy országos reprezentatív mintánk együtöde használta az ikes alakot. Budapesten az adatközlők több mint egynegyede mondta ki az ikes egyék-et; a Dunántúlon több az egyen, az Alföldön viszont több az egyék.

A 4. ábra szintén beszélt nyelvi adatokkal egy Budapesten folyamatban levő változást mutat meg. 1988-as országos vizsgálatunkat megismételtük Budapesten 17 évvel később, 2005-ben. Az ábrán a vízszintes tengelyen három-három életkori csoport adatait látjuk: a 61 évesek és idősebbek balra, a 31–60 évesek középen, és a 18–30 évesek jobbra láthatók. 1988-ban az idős budapestiek 46%-a használta a szóbeli mondatkiegészítő feladatban az ikes alakot, de 2005-ben már csupán 26%-uk, s ez a különbség statisztikailag jelentős. A középkorúak és a fiatalok eltérései statisztikailag nem jelentősek. Az egyék tehát kiavulóban van Budapesten, és a kiavulást az idős korosztály százalékos különbsége mutatja meg.

4. ábra. Az (ő) egyéik ikes toldalék kiavulása Budapesten, életkor szerint, a valóságos időben (1988 és 2005)

Amiről itt most nem esik szó

Nem esett itt szó az immár 20 éve működő Termini hálózatról (<http://termini.nytd.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage>), a „határtalanítás” magyar–magyar szótárát építő nyelvészek áldozatos munkájáról.

Nem esett szó a nyelvi jogi munkákról, így Szilágyi N. Sándornak (1994/2003) a nemzetközi szakirodalomban is páratlan törvénytervezetéről, vagy Cserniczkó István (2013) vaskos nyelvpolitikai és nyelvi jogi kötetéről.

Nem esett szó Vargha Fruzsina Sára és munkatársai Magyar Nyelvjárás Hangoskönyveiről és térképeiről (pl. <http://www.bihalbocs.hu/mnyarmnya/index.html>), sem pedig Presinszky Károly (2017) szlovákiai magyar nyelvjárás hangoskönyvéről.

Nem esett szó Sándor Klára (2014) nyelvelméletileg is fontos könyvéről, s 2016-ban megjelent egyetemi tankönyvéről.

Nem esett szó Lanstyák István (2018) könyvéről, amely a kisebbségi magyarok nyelvhasználatának elméleti és gyakorlati kérdéseit boncolgatja.

Nem esett szó a magyart pluricentrikus nyelvként angolul bemutató friss könyvről sem (Vančo–Muhr–Kozmács–Huber eds. 2020).

Nem esett szó a kisebbségi magyarok anyanyelvi nevelését megújító munkákról (pl. Beregszászi 2012 és Kádár szerk. 2017).

Ha írásom címét szélesebben értelmeztem volna, mint ahogy tettem, akkor mind ezekről a kutatásokról (s még másokról is) be kellett volna számolnom. Mentségemre

csak az szólhat, hogy Kontra (2020)-ban igyekeztem az itteninél bővebb áttekintést nyújtani.

Mindezek ellenére, úgy gondolom, hogy ha egyetlen mondatban kívánjuk összefoglalni a Kárpát-medencei magyar élőnyelvi kutatások 1985 óta tartó történetét, az így szólhat:

Nem csupán a standardot beszélők nyelvét, hanem *minden magyarországi magyar nyelvét* vizsgálják az élő magyar nyelv kutatói, s nem csupán a 10 millió egynyelvű magyarét, hanem a *3 millió két- vagy többnyelvű magyarét is*.

Irodalom

- Beregszászi Anikó 2012. *A lehetetlent lehetni: Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and Its Social Correlates*. Oxford, Blackwell.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. <http://real.mtak.hu/19610/>
- Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek: Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Csernicskó István–Kontra Miklós 2018. Határtalanítás a magyar nyelvészetben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 20/1. 91–104. p.
- Elekfi László 1990. *Beszélt nyelvi tanulmányok*. Szerkesztette Kontra Miklós. Bp. 1988. Az MTA Nyelvtudományi Intézete. *Magyar Nyelvőr*, 114., 249–256. p. [ismertetés]
- Fónagy Iván 1966. *Api, figyelj ide!?* *Magyar Nyelvőr*, 90, 121–137. p.
- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék, Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. <http://real.mtak.hu/24410/>
- Hattyár Helga–Kontra Miklós–Vargha Fruzsina Sára 2009. Van-e Budapesten zárt é? *Magyar Nyelv*, 105, 453–468. p. [Ugyanez megjelent a Kontra–Borbély szerk. 2021 kötet 147–164. oldalán is.]
- Kádár Edit szerk. 2017. *FELADATBANK anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban*. Kolozsvár, Ábel Kiadó.
- Kiss Lajos 2001. *A Nyelvtudományi Intézet fél évszázada (1949–1999)*. (Linguistica, Series C, Relationes 12.) Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Kontra Miklós 1997. *Az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztályának válogatott bibliográfiája, 1987–1997*. Budapest, 1997. július. <http://www.nytud.hu/buszi/ri/socio/oszt-bib3.htm>
- Kontra Miklós 2020. Mi hiányzik a magyar szociolingvisztikából? In Heltai János Imre–Oszkó Beatrix szerk. *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül*. Budapest, Nyelvtudományi Intézet, 20–43. p.
- Kontra Miklós–Hattyár Helga 2008. *Az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztályának válogatott bibliográfiája 1997–2007*. Budapest, 2008. augusztus. http://www.nytud.mta.hu/oszt/elonyelv/elonyelvbibl97_07.pdf

- Kontra Miklós–Németh Miklós–Sinkovics Balázs 2016. *Szeged nyelve a 21. század elején*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kontra Miklós vendégszerk. 1995/1996. *Acta Linguistica Hungarica*, Volume 43, Numbers 3–4.
- Kontra, Miklós (guest editor) 2000. *Language Contact in East-Central Europe = Multilingua*, 19–1/2.
- Kontra Miklós szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kontra Miklós szerk. = Fancsaly Éva–Gúti Erika–Kontra Miklós–Molnár Ljubić Mónika–Oszkó Beatrix–Siklósi Beáta–Žagar Szentesi Orsolya 2016. *A magyar nyelv Horvátországban*. Budapest–Eszék, Gondolat Kiadó–Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet. http://real.mtak.hu/50401/1/Kontra_5_nyomdanak.pdf
- Kontra Miklós–Borbély Anna szerk. 2021. *Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kontra, Miklós & Csaba Pléh eds. 1995. *Hungarian Sociolinguistics = International Journal of the Sociology of Language*, # 111.
- Kontra, Miklós; Robert Phillipson; Tove Skutnabb-Kangas; Tibor Várady eds. 1999. *Language: A Right and a Resource: Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest, Central European University Press. [Kínai kiadása: 2014, ISBN 978-7-5135-5295-0]
- Labov, William 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C., Center for Applied Linguistics.
- Labov, William 2006. *The Social Stratification of English in New York City*. Second edition. New York, Cambridge University Press.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Osiris Kiadó–Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. <http://real.mtak.hu/24413/>
- Lanstyák István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Gamma Nyelvi Iroda.
- Mátyus Kinga 2011. *-ba, -ban* elméletben és gyakorlatban: A (BVN) változó variabilitása a BUSZI-2 öt foglalkozási csoportjában. In Hires-László Kornélia–Karmacs Zoltán–Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest–Beregszász, Tinta Könyvkiadó–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, 303–311. p.
- Péntek János–Benő Attila 2020. *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. Kolozsvár–Budapest, Erdélyi Múzeum-Egyesület–Gondolat Kiadó. <http://real-eod.mtak.hu/9703/>
- Presinszky Károly 2017. *Szlovákiai Magyar Nyelvjárási Hangoskönyv*. <http://www.umjl.fss.ukf.sk/szmnyhk/>
- Sándor Klára 2014. *Határtalan nyelv*. Bicske, SZAK Kiadó.
- Sándor Klára 2016. *Nyelv és társadalom*. Budapest, Krónika Nova.
- Szépfolusi és mtsai = Szépfolusi István–Vörös Ottó–Beregszászi Anikó–Kontra Miklós 2016. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest–Alsóőr–Lendva, Gondolat Kiadó–Imre Samu Nyelvi Intézet–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. http://real.mtak.hu/22493/1/Kontra_nyomdanak.pdf
- Szilágyi N. Sándor 1994/2003. Törvény az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogokról, valamint az etnikai és nyelvi közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről. In *Mi egy más: Közéleti írások*. Kolozsvár, Kalota Könyvkiadó, 576–674. p.
- Vančo, Ildikó; Rudolf Muhr; István Kozmács; Máté Huber eds. 2020. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Berlin, Peter Lang.

- Vánca István. 2021. Buszi. *Élet és Irodalom* 2021. november 26., 20. oldal. <https://www.es.hu/cikk/2021-11-26/vanca-istvan/buszi.html>
- Vargha Fruzsina Sára és mtsai. http://geolingua.elte.hu/hkonyv/mnyhk10_16/mnyhk16.html;
<http://www.bihalbocs.hu/mnyarmnya/index.html>
- Weinreich, Uriel; William Labov; and Marvin I. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. In Lehman, Winfred P. & Yakov Malkiel eds. *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*. Austin, University of Texas Press, 95–188. p.

MIKLÓS KONTRA

HUNGARIAN SOCIOLINGUISTICS RESEARCH IN THE CARPATHIAN BASIN, 1985–2021

Hungarian sociolinguistic research began in the Linguistics Institute of the Hungarian Academy of Sciences in 1985. This research program soon expanded to embrace the Hungarian communities in the countries bordering Hungary. Unlike all previous research in Hungarian linguistics, this program aims to survey the language use of 10 million Hungarians in Hungary and 3 million bi- or multilingual Hungarians in the neighbouring countries. In this paper, three major projects are briefly discussed: the Hungarian National Sociolinguistic Survey, the Budapest Sociolinguistic Interview, and the book series “The Hungarian Language in the Carpathian Basin at the End of the 20th Century”.